

Ornithopus compressus L. (Geel vogelpootje) in Noord-Limburg. Twee vindplaatsen dicht bij elkaar en toch onafhankelijk

Fons (A.) I. Reijerse (Steenstraat 93, 5831 JD Boxmeer)

Ornithopus compressus L. in Northern Limburg. Two close localities, yet independent

In 1994 and '95, *Ornithopus compressus* has been recorded at two nearby localities in Northern Limburg. There are good reasons to assume that the original seeds have originated from different sources. At one locality the species reappeared next year, but in 1996 it was not recorded any more. A short examination of the Leiden Herbarium material showed that the variation in the indumentum of the pods (glabrous or rather strongly hairy) is of no taxonomic significance.

Hoewel *Ornithopus compressus* (Geel vogelpootje) nu is opgenomen in de nieuwe Heukels-Flora¹ en in de daarop gebaseerde Standaardlijst van de Nederlandse flora 1996² is het de vraag of deze soort al wel echt in Nederland is ingeburgerd. De twee hierna besproken recente waarnemingen op korte afstand van elkaar wijzen daar niet op.

De oudste Nederlandse waarneming is van Breda 1883.³ In 1907 waren vindplaatsen uit Rotterdam, Weert en Rith bekend. Ook in 1918 werd de plant in Weert aangetroffen. Na een lange periode zonder meldingen worden vanaf 1957 tot in de jaren 80 weer vondsten gemeld, verspreid over het land met o.a.: Arnhem, Bennekom, Bourtange, Lossen, Amsterdam-Oost en Wedde. Dan volgen in 1994 Asten en Venray, in 1995 weer Groningen (FLORONkamp) en Smakt bij Venray.

Geel vogelpootje is afkomstig uit de mediterrane regio en uit Midden- en West-Frankrijk. De Britse Flora⁴ noemt de soort van één plaats in W.-Kent vanaf 1957, voorts zeldzaam adventief elders in Z.-Engeland en op de Kanaaleilanden. Als standplaatsomschrijving vermeldt de 'Heukels'¹: "open, matig voedselrijke grond in zandige akkers". Andere Flora's geven: "open zandbanken"⁴, resp. "grazige en rotsachtige standplaatsen, optimaal op lichte zandgrond".⁵

Eigen waarnemingen

Locatie 1 – In mei 1994 trof ik Geel vogelpootje aan op een waterleidingsterrein nabij Venray (atlashok 52-14): een tiental ca. 20 cm hoge bloeiende en ook vruchtdragende planten. Ze groeiden tegen een zandige op het zuidoosten gerichte helling van ca. 30° van een waterkelder; er was nauwelijks enige beschaduwning door bomen of struikgewas. De vegetatie oogde normaal voor de regio met o.a.: *Ornithopus perpusillus*, *Veronica arvensis*, *Teesdalia nudicaulis*, *Hieracium pilosella*, *Filago minima*, *Jasione montana* en *Corynephorus canescens*. De jonge peulen waren zilverig-wit behaard, maar bij de rijpe peulen viel de beharing door het uitgroeien van de peul nauwelijks meer op.

In juli van hetzelfde jaar was de helling gortdroog, het zand poederfijn, ook nog recent gemaaid zonder dat materiaal was afgevoerd. Bijna geen plant oogde vitaal, zelfs het Buntgras stond er slecht bij. Toch trof ik nog 9 planten van *O. compressus*

aan, waarvan 7 redelijk in bloei; 8 planten groeiden op de onderste helft van de helling, 1 er juist vóór. Verder bloeiden slechts enkele Zandblauwtjes en ook de Smalle weegbree oogde vitaal. Van alle soorten stond Geel vogelpootje er het meest florissant bij, terwijl de andere soorten toch ook goed aan droogte zijn aangepast. Een vegetatieopname is weergegeven in Tabel 1. Vóór de voet van de helling groeiden enkele plakATEN Muizenoor, Mannetjesereprijs en Struikhei.

In de lente van 1995 zijn nog enkele planten aangetroffen, in augustus was er geen spoor van terug te vinden, evenmin in 1996 (zie Tabel 1), terwijl de overige vegetatie geen ander aspect vertoonde.

Locatie 2 – Eind mei 1995 trof ik in Smakt, gemeente Venray, (ook in atlashok 52-14), hemelsbreed ruim 2 km van de vorige vindplaats op droge, schrale, deels kale grond drie *Ornithopus*-soorten aan, die cirkelvormig lagen uitgespreid en net in bloei raakten: 3 planten van *Ornithopus compressus*, 5 planten van *O. sativus* (Serradelle), en *O. perpusillus* (Klein vogelpootje), ongewoon groot uitgegroeid.⁶ De standplaats is een opgebroken, voorheen verharde weg, die moest wijken voor de naastgelegen nieuw aangelegde snelweg. Het wegbed is opgevuld met tamelijk grof zand, afkomstig uit de regio en recent ingezaaid met een B3 grasmengsel (mededeling Rijkswaterstaat). Eind juni werden in de buitenberm van de snelweg nog meerdere exemplaren Geel vogelpootje en Serradelle aangetroffen. In tegenstelling tot de planten van locatie 1, waren ook de jonge peulen geheel kaal. In de grazige vegetatie naast het oude wegbed groeiden 25 planten van *Crepis tectorum* (Smal streepzaad).

Eind juni 1996 waren *O. compressus* en *O. sativus* niet meer terug te vinden op dezelfde schrale wegbedding, terwijl *O. perpusillus* frequent voorkwam en ook *Crepis tectorum* (nu in de schrale vegetatie) niet zeldzaam bleek. Voor een opname zie Tabel 1.

Discussie

Er zijn geen aanwijzingen voor een gezamenlijke herkomst van het zaad voor beide locaties. Het zand van locatie 1 is afkomstig uit Z.-Duitsland, terwijl de aangevoerde grond van locatie 2 afkomstig is uit de regio⁶, waarna is ingezaaid door Rijkswaterstaat. Wel vertonen bodem en vegetatie van beide locaties grote overeenkomst en passen goed in de standplaatsomschrijvingen, die eerder zijn weergegeven: goed doorlatende, weinig humus bevattende, matig voedselarme, snel opwarmende grond en begroeid met een schrale, redelijk soortenrijke vegetatie, die lijkt te behoren tot de Festuco-sedetalia (acris) orde (20B), met duidelijke elementen uit de Aperetalia orde (13A).

Is er sprake van ondersoorten of variëteiten?

Zoals vermeld zijn op locatie 1 een plant met behaarde en op locatie 2 planten met kale peulen aangetroffen. Ook in Bennekom zijn (in 1957) planten met kale peulen aangetroffen en toen geïdentificeerd als *Ornithopus compressus* var. *leiocarpus* Eig.⁷ Gerefereerd werd daarbij aan een waarneming uit 1927 van var. *leiocarpus* uit het toenmalige Palestina.

Tabel 1. Vegetatieopnamen met *Ornithopus compressus* volgens de Tansley methode.

Soort	Locatie 1 07/94	Locatie 1 06/96	Locatie 2 06/96
<i>Ornithopus compressus</i>	o	-	95
<i>Ornithopus perpusillus</i>	f	f	a
<i>Ornithopus sativus</i>	-	-	95
<i>Agrostis capillaris</i>	f	f	-
<i>Agrostis stolonifera</i>	-	-	f
<i>Aira praecox</i>	f	o	-
<i>Apera spica-venti</i>	-	-	f
<i>Arabidopsis thaliana</i>	-	-	lf
<i>Artemisia vulgaris</i>	-	-	r
<i>Bromus hordeaceus</i>	-	o	f
<i>Cerastium semidecandrum</i>	-	o	f
<i>Coryza canadensis</i>	o	-	r
<i>Corynephorus canescens</i>	d	c	-
<i>Crepis capillaris</i>	-	o	o
<i>Crepis tectorum</i>	-	-	o
<i>Cytisus scoparius</i>	-	-	r
<i>Elytrigia repens</i>	-	-	lf
<i>Festuca rubra</i>	-	-	a
<i>Filago minima</i>	o	f	-
<i>Geranium molle</i>	-	o	-
<i>Hieracium pilosella</i>	-	o	-
<i>Hypochaeris radicata</i>	-	-	o
<i>Jasione montana</i>	-	o	f
<i>Plantago lanceolata</i>	o	o	f
<i>Rumex acetosella</i>	o	f	a
<i>Scleranthus annuus</i>	-	-	lf
<i>Teesdalia nudicaulis</i>	f	f	-
<i>Trifolium dubium</i>	-	-	f
<i>Veronica arvensis</i>	-	o	-
<i>Vicia sativa</i>	o	-	-
<i>Viola arvensis</i>	-	o	-

Toelichting: De vegetatie van Locatie 1 in juli 1994 was weinig vitaal met veel afgestorven of verdroogd materiaal.

Om de kwestie uit te zoeken onderzocht ik de *O. compressus*-collectie van het Rijksherbarium op beharing van de peulen. De beharing is het meest opvallend bij de jonge peulen, die zien er zilverig-wit uit met dicht opeenliggende, iets afstaande, naar de top gekromde haartjes van 0,1–0,2 mm lang. Bij rijpe peulen valt de beharing minder door het sterk uitgroeien van de peul.

Bij de meeste collecties blijken de peulen behaard te zijn, maar behalve bij de genoemde uit Bennekom en Palestina, trof ik ook bij diverse binnen- en buitenlandse collecties planten aan met kale peulen [Wedde (Groningen), Kreta, Bulgarije, Z.-Frankrijk, Setubal]. Op sommige herbariumvellen bleek zelfs dat het ene stengeltje kale, het andere behaarde peulen bezat, zonder dat er reden is om aan te nemen dat die planten op verschillende plaatsen waren verzameld.

De aanvankelijke gedacht, dat mogelijk sprake zou kunnen zijn van twee variëteiten wordt dus niet gesteund door deze bevindingen. Eerder lijkt het hier te gaan om een wisselend kenmerk zonder nadere consequenties van taxonomische (of ecologische) aard.

Samenvatting en conclusies

1. De twee vondsten in de gemeente Venray lijken niet te wijzen op blijvende vestiging.
 2. Er zijn geen aanwijzingen dat beide vondsten dezelfde bron hebben.
 3. De standplaats van beide vondsten kan worden omschreven als: goed doorlatende, weinig humus bevattende, matig voedselarme, snel opwarmende grond en begroeid met een schrale, redelijk soortenrijke vegetatie.
 4. Er lijken geen aanknopingspunten voor het onderscheiden van taxa binnen de soort *Ornithopus compressus* op basis van al of niet behaarde peulen.
-
1. R. van der Meijden, 1996. Heukels' Flora van Nederland, 22e druk. Groningen.
 2. R. van der Meijden, L. van Duuren & H. Duistermaat, 1996. Standaardlijst van de Nederlandse flora 1996. Overzicht van wijzigingen sinds 1990. *Gorteria* 22: 1–5.
 3. F. van Eeden, 1895. Desiderata voor de Flora Batava. Nieuwe Lijst. Nederl. Kruidk. Arch., ser. II, 6: 338.
 4. C. A. Stace, 1991. *New flora of the British Isles*. Cambridge.
 5. C. Grey-Wilson, 1992. *De Geïllustreerde Flora*. Zutphen.
 6. F. Reijerse & T. Verrijdt, 1996. Floristische verrassingen na de aanleg van een snelweg. *Natura* 93: 27–28.
 7. S. J. van Ooststroom & Th. J. Reichgelt, 1958. Nieuwe plantensoorten en -vormen in Nederland gevonden in 1957 en vroegere jaren. *De Levende Natuur* 61: 135.